

الگوی سیاست‌های مطلوب پالایش (فیلترینگ) فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران

استادیار دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع).

محمدصادق نصراللهی *

تهران ایران.

چکیده

پالایش فضای مجازی به عنوان یک تدبیر در جهت سالم‌سازی این زیست‌بوم، پای ثابت سیاست‌های حاکمیتی جمهوری اسلامی ایران بوده و در عین حال، همیشه عرصه‌ای برای منازعه سیاست‌گذاران و ذینفعان تلقی شده است. با ظهور شبکه‌ها و پیام رسان‌های اجتماعی، بسامد و دامنه این منازعه دوچندان شده؛ به طوری که امروزه پالایش تلگرام مبدل به یکی از اصلی‌ترین حوزه‌های مناقشه‌برانگیز میان قوه مجریه و قوه قضائیه شده است. اگر پیذیریم که پالایش فضای مجازی یک مسئله عمومی است، سؤال اساسی آن است که چه راهکارها و تدابیری را می‌توان جهت بهبود آن ارائه کرد؟ این مقاله با بهره‌گیری از روش مصاحبه با خبرگان (۲۹ خبره) و تحلیل این نظرات با استفاده از روش تحلیل مضمونی، سه الگوی سیاستی «فراسیاست‌های پالایش»، «پالایش غیرمت مرکز حاکمیتی» و «پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی» (پهفا) را ارائه می‌کند. الگوی اول بر ضرورت بقای پالایش حاکمیتی تأکید داشته، ضمن آنکه اصلاح آن را ضروری می‌انگارد. همچنین لازم می‌داند توسعه مفهومی در پالایش صورت پذیرد. بر همین اساس، الگوی دوم شامل پیشنهادهایی در جهت هر چه مردمی‌تر شدن پالایش حاکمیتی ازجمله: تحقق پالایش رده‌بندی‌شده کاربر محور، ارتقای پایش مردمی، شاخص‌سازی محتوای مجرمانه و ... است. الگوی سوم نیز در یک رویکرد فعل، ضمن بازنی‌تعریف پالایش و موسع کردن مفهوم آن، سیاست‌هایی همچون: خودپالایشی، پالایش خانگی، پالایش نرم از طریق ارتقای تولید محتوا و سرویس بومی، استقرار نظام رتبه‌بندی محتوا و ... را پیشنهاد می‌کند.

کلیدواژه‌ها: فیلترینگ اینترنت، فیلترینگ فضای مجازی، پالایش اینترنت، پالایش فضای مجازی، سالم‌سازی فضای مجازی.

مقدمه

از منظر علم ارتباطات، فضای مجازی، رسانه‌ای ممتاز بوده و از رسانه‌های پیش از خود کاملاً متمایز است. بر همین اساس، کشورهای مختلف تلاش کرده‌اند که قانون گذاری‌های لازم را در آن صورت دهند. در جمهوری اسلامی ایران نیز در این جهت تلاش‌هایی صورت پذیرفته است که از آن جمله می‌توان به قانون «جرائم رایانه‌ای» مصوب ۱۳۸۸/۱۱/۱۱ و مواد ۲۱ تا ۲۳ آن به عنوان مهم‌ترین اقدام اشاره کرد.

در ماده ۲۱ این قانون چنین آمده است: «ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی موظف‌اند طبق ضوابط فنی و فهرست مقرر از سوی کمیته تعیین مصاديق موضوع ماده ذیل، محتوای مجرمانه اعم از محتوای ناشی از جرائم رایانه‌ای و محتوایی که برای ارتکاب جرائم رایانه‌ای بکار می‌رود را پالایش کنند...». طبق این ماده، فهرست تارنمایها و سایتها بایستی فیلتر شوند، از سوی کمیته «تعیین مصاديق محتوای مجرمانه» تهیه و به ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی^۱ ابلاغ می‌شود و آن‌ها موظف به فیلتر نمودن طبق فهرست هستند و در صورت تخلف، جریمه یا منحل خواهند شد. در ماده ۲۲ نیز ترکیب کمیته به عنوان رگولاتور این حوزه مشخص شده است و ماده ۲۳ نیز مسئولیت خدمات‌دهندگان میزانی را در امر پالایش مشخص می‌کند.

مسئله‌ای که نقطه شروع تمايل نگارنده به انتخاب این موضوع تلقی می‌شود، ظن وی مبنی بر وجود «شیوه حقوقی ناکارآمد پالایش» یا «تنظيم مقررات ناکارآمد شیوه پالایش» در فضای مجازی بود. بررسی اولیه نشان می‌دهد که ناکارآمدی این شیوه، ناظر به ابعاد آسیبی و چالشی ذیل است: ۱- عدم توجه به شیوه‌های ایجابی پالایش ۲- عدم توجه به سطح‌بندی مخاطبان و نگاه به مخاطبان بسان یک توده ۳- امکان عبور از فیلترینگ به راحتی و با کمترین هزینه ۴- غلبه شیوه پالایش بر پایش ۵- وجود مصاديق قابل توجه پالایش اشتباه ۶- عدم تناسب مسئولیت‌های کمیته با قابلیت‌ها و توانایی‌های کارشناسی آن ۷- مرکزگرایی حاکمیتی در پایش و پالایش و غفلت از بخش خصوصی ۸- ابهام در رویه اجرایی تهیه فهرست مصاديق مجرمانه ۹- تمرکز بر فیلترینگ سایت به جای مطلب ۱۰- قبح‌زدایی

1. ISP.

قانون گریزی از طریق استفاده از فیلترشکن. به طوری که می‌توان گفت که مسئله پالایش فضای مجازی یک مسئله عمومی در ایران است. این مسئله پس از روی کار آمدن دولت یازدهم در بحث فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی (به خصوص تلفن همراه) به بحث داغ روز بدل شده بلکه تبدیل به یک مجادله حاکمیتی شده است. این مقاله بر آن است که به شکلی روشمند و مبتنی بر آرای خبرگان، راه حل‌ها و سیاست‌هایی برای بهبود وضعیت فیلترینگ اینترنت کشور ارائه نماید.

بنابراین سؤال اصلی این مقاله آن است که در جهت حل مسائل و مشکلات پالایش فضای مجازی، سیاست‌ها و راهبردهای حاکم بر فیلترینگ فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران چیست؟ در این جهت می‌توان سؤالات فرعی را از باب مقدمه پاسخ‌دهی به سؤال اصلی مطرح کرد:

- پالایش فضای مجازی به چه معناست و چگونه پیاده‌سازی می‌شود؟
- مسائل و مشکلات فیلترینگ اینترنت در ایران چیست؟

مروری کوتاه بر آثار علمی موجود نیز نشان می‌دهد که در ۳-۲ سال اخیر، ۶ مقاله علمی در حوزه پالایش فضای مجازی نگاشته شده است. این مقالات را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد: ۱- ضرورت اصل فیلترینگ ۲- سیاست‌پژوهی فیلترینگ ۳- مسئله‌یابی خرد فیلترینگ. در دسته اول، اسماعیلی و نصراللهی (۱۳۹۵)، با نگارش مقاله‌ای با عنوان «پالایش فضای مجازی؛ حکم و مسائل آن از دیدگاه فقهی» حکم فقهی اصل پالایش و بایسته‌های شرعی آن را تشریح کرده‌اند. «وجوب نهی از منکر و حرمت تعامل با کتب ضلال»، از ادله و جوب پالایش در این مقاله است. در کنار آن^۹ بایسته فقهی نیز پیشنهاد شده است. حسین‌نژاد و منیری حمزه‌کلایی (۱۳۹۶) نیز، مقاله‌ای دارند تحت عنوان «تحلیل و بررسی فقهی اجرای فیلترینگ در فضای مجازی» که طی آن ادله فقهی و جوب فیلترینگ را همچون قاعده نفی سیل، حرمت حفظ کتب ضاله، قاعده مصلحت و امر به معروف و نهی از منکر را تشریح می‌کند.

در دسته دوم می‌توان «مقاله واکاوی پالایش محتوای مجرمانه از منظر فقهی» را به عنوان اولین کار در سال ۹۴ به نگارش جاویدنیا، عابدی سرآسیا و سلطانی نام برد که در آن تلاش شده است سیاست‌های کلی مشترک عرصه دفاع در فضای مجازی تبیین شود. مواردی همچون: آمادگی در برابر تهاجم‌های سایبری، پرهیز از رابطه اینترنتی با دشمنان دین، نهی از ورود به محافل اینترنتی دشمنان خدا و بدعت‌گذاران، پایه‌ریزی نظام خودجوش پالایش از درون جامعه و خانواده، برخورد توأم با حفظ کرامت انسانی در پالایش، ایجاد فضاهای مجازی طرح شباهت و پاسخ به آن‌ها در مقام دفاع. در مقاله دیگری با عنوان «درآمدی بر سیاست‌های فیلترینگ سایت‌های اینترنتی» در سال ۱۳۹۴، علی سعد تلاش کرده است که مروی بر بایسته‌های پالایش داشته باشد. در این جهت ابتدا به‌طور خیلی مختصر الگوهای آمریکا، چین و اتحادیه اروپا را مروی کرده و ضمن احصای فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی، سه مقوله «پرورش گلخانه‌ای»، «سود رسانه‌ای» و «تشکلهای مردمی» را در پالایش بررسی می‌کند. «اصول پالایش پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی» به نگارش عباس اسدی و حامد بابازده مقدم، اثر دیگری است که در سال ۱۳۹۶ منتشر شده است. این مقاله ضمن محدود کردن موضوع خود به رسانه‌های خبری در فضای مجازی، اصولی خاص را در پالایش آن‌ها همچون مداخله حداقلی دولتها، قانونمندی، شفافیت، امکان دادخواهی، هوشمندی و آموزش بر اساس اسناد حقوق بشری، مصوبات یونسکو و توصیه‌نامه‌های شورای اروپا پیشنهاد می‌دهد.

در نهایت در دسته سوم، رحمتی و شهریاری (۱۳۹۶) در مقاله «فیلترینگ و دشواره تراهم اخلاقی»، موقعیت‌های متراهم اخلاقی در فیلترینگ را همچون «راست‌گویی-پرهیز از اشاعه گناه»، «حفظ حریم خصوصی-خیرساندن به دیگران»، «مجازات خط‌کار- عدم تنبیه بی‌گناه»، «خدمت به مردم- عدم ایجاد بدینی نسبت به دین» «حفظ حقوق شهروندان- حفظ بیت‌المال» احصاء کرده و در نهایت ارائه راهکار می‌دهند.

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت که تمایز این مقاله با آثار پیشین از دو جهت است:
۱- هیچ‌یک از مقالات سیاست‌ها و راهبردهای پالایش را به شکل میدانی و جامع

جمع‌آوری و تبیین نکرده‌اند. ۲- همه مقالات از طریق روش کتابخانه‌ای به پالایش پرداخته‌اند؛ این در حالی است که در این مقاله تلاش می‌شود که با روش‌های میدانی کیفی، مسائل پالایش احصاء شود.

ادبیات نظری

ادبیات نظری در دو بخش چارچوب مفهومی و مطالعات نظری ارائه می‌شود. در بخش چارچوب مفهومی، اصطلاحات اصلی تعریف شده و چیستی آن بررسی می‌شود و در بخش مطالعات نظری، رهیافت‌ها و چارچوب‌های نظری کمک‌کننده به تحلیل مسئله مطرح می‌شود.

چارچوب مفهومی

در این بخش دو اصطلاح «الگوی سیاستی» و «پالایش فضای مجازی» به عنوان کلیدواژه‌گان اصلی، تبیین و تشریح می‌شود:

الگوی سیاستی

«الگو^۱» یا مدل، تصویری است که از واقعیت‌ها و روابط موجود گرفته شده و نشانگر متغیرهای موجود، نحوه ارتباط آن‌ها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آن‌هاست (الوانی، ۱۳۸۰: ۵۲). مدل‌ها در واقع «برداشت‌هایی انتزاعی» از دنیای واقعیات هستند (الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۸۶: ۱۷). در یک کلام می‌توان گفت که مدل نمایش نظری و ساده‌شده از جهان واقعی و پدیده مورد نظر است (سورین و تانکارد، ۱۳۸۶: ۶۵). استفاده نگارنده از واژه الگو یا مدل، بیشتر به جهت درون‌مایه مفهومی «نظام‌گونگی» و «نمایشی بودن» و «تلخیص‌کنندگی» آن است.

«سیاست^۲» واژه‌ای است که در رشته «سیاست‌گذاری عمومی» مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای این واژه تعاریف گوناگونی آمده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

1. Model.
2. Policy.

سیاست که نوعاً با صفت «عمومی»^۱ همراه است، به مجموعه «تصمیم‌ها» و «راحل‌هایی» گویند که جهت رفع «مسائل عمومی» در پیش‌گرفته می‌شوند؛ به عبارت دیگر، سیاست عمومی به «مسیر کنش یا عدم کنش حاکمیت در پاسخ به مشکلات و مسائل اجتماعی» گفته می‌شود (Kraft & Furlong, 2004: 4). در همین راستا، جیمز اندرسون^۲ بر این باور است که: «سیاست عمومی، جریان هدفمندی از کنش‌ها است که توسط کنشگران در مواجهه با یک مسئله یا دغدغه در پیش‌گرفته می‌شود» (Lester & Stewart: 2000: 4). واضح است که معنای سیاست عمومی، ارتباط تنگاتنگی با مسئله عمومی دارد؛ بنابراین برای هرچه روشن‌تر شدن معنای آن باید مسئله یا مشکل عمومی را تشریح کرد.

«مسئله» را، وجود «اختلاف و شکاف میان آنچه هست و آنچه می‌تواند یا باید باشد»، تعریف کرده‌اند (وحید، ۱۳۸۸: ۷۲) به نقل از ۲۵ Padioleau, 1982: 25. بهیان دیگر، مسئله زمانی رخ می‌دهد که میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب فاصله وجود داشته باشد. برخی دیگر، مسئله را «مانعی» می‌دانند که بر سر راه رسیدن به اهداف قرار می‌گیرد (الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۸۶: ۶۶). چارلز جونز در تعریف خویش از «مشکل عمومی»، آن را یک «نیاز انسانی»، «یک محرومیت» یا «یک نارضایتی» می‌داند که به‌وسیله خود شخص یا دیگری تشخیص داده شده و برای آن راه حل جستجو می‌گردد (Jones, 1970: 20). استیوارد و دیگران نیز «مسئله سیاستی را شرایط و موقعیتی می‌دانند که برای بخشی از مردم ایجاد نیاز یا نارضایتی می‌کند» (Stewart & Hedge & Lester: 2008: 68). دان^۳ علاوه بر نیاز، به دو مقوله «ارزش تحقیق‌نیافته» و «فرصت از دست‌رفته در مسیر پیشرفت» اشاره دارد (Dunn, 2007: 72). در تعریف دیگری، مسائل عمومی، «خواست‌های عموم جامعه» تعبیر شده است که در دستور کار سیاست‌گذاری عمومی قرار می‌گیرد (گیوریان و ربیعی، ۱۳۸۴: ۱۷) به نقل از Rogene & Buchholz: 1985: 1-6. در یک جمع‌بندی از تعاریف فوق، می‌توان گفت که مسئله عمومی زمانی پدید می‌آید که بین وضعیت موجود و

1. Public.

2. James Anderson.

3. William Dunn.

مطلوب فاصله وجود داشته باشد. این فاصله می‌تواند ناشی از عدم پاسخگویی به یک نیاز عمومی، عدم رفع یک محرومیت عمومی، ایجاد یک نارضایتی عمومی، عدم تحقق یک ارزش عمومی و از دست دادن فرصت‌ها باشد که جبران آن‌ها توسط بیشتر مردم درخواست می‌گردد. بهیان دیگر، در چنین موقعیتی، حرکت به سمت وضعیت مطلوب توسط مردم مطالبه می‌گردد.

با توجه به تعریف ارائه شده از مسئله عمومی، «سیاست» مجموعه تصمیم‌ها و راه حل‌هایی است که وضعیت موجود را به وضعیت مطلوب نزدیک می‌کند. شافریتز^۱، عنصر اقتدار را نیز در تصمیم‌گیری و ارائه راه حل دخیل می‌داند و در تعریف سیاست می‌نویسد: «تصمیم گیری‌ای که به وسیله یک منع اقتدار از قبیل دولت، شرکت یا رئیس یک خانواده گرفته می‌شود» (Shafritz: 2004: 221); بنابراین می‌توان گفت که «سیاست مجموعه تصمیم‌هایی است که منابع قدرت و اقتدار از جمله حاکمیت جهت نزدیک شدن وضع موجود به وضع مطلوب از طریق حل مسائل واقعی (احتلال، نیاز، محرومیت، عدم رضایت و...) و مسائل آرمانی (عدم تحقق ارزش‌ها) در پیش می‌گیرند. در مورد مسئله این مقاله نیز می‌توان گفت که منظور از سیاست‌ها، مجموعه تصمیم‌هایی است که تلاش می‌کند وضعیت موجود پالایش ناکارآمد را به وضعیت مطلوب آن یعنی پالایش کارآمد نزدیک کند». با توجه به پیشوند الگو، بنای مقاله بر آن است که نظامی شماتیک و مخلص از سیاست‌های حاکم بر پالایش فضای مجازی در ایران ارائه نماید.

پالایش فضای مجازی

واژه «پالایش»، معادل فارسی واژه «Filtering²» در نظر گرفته شده است. واژه «فیلتر» در لغت‌نامه‌های زبان انگلیسی، در دو جایگاه اسمی و فعلی آمده است. فیلتر به عنوان اسم نوعاً به وسیله‌ای برای تصفیه مایعات و گازها از ناخالصی‌ها گفته می‌شود. آنچه برخی لغت‌نامه‌ها به آن اشاره دارند که به معنای اصطلاحی ما نیز نزدیک می‌شود فیلتر به عنوان برنامه‌ای برای تصفیه کردن اطلاعات و محدود کردن انتقال آن است. در مجموع، درون‌مايه

1. Jay M. Shafritz.

2. Filtering.

معنایی فیلتر در جایگاه اسمی آن، وسیله تصفیه کردن، ابزار محدود کردن عبور هر چیز، حذف کردن مواد ناخواسته و ... است. فیلتر درواقع همان چیزی است که در زندگی روزمره ما تحت عنوان صافی شناخته می‌شود (شکرخواه، ۱۳۷۰: ۴۴) و اجازه می‌دهد که ما بر اساس اندازه گره‌های صافی، مایعاتی مانند آب و شربت را از مواد ناخالص آن بزداییم و آن را تمیزتر و خالص‌تر کنیم. برای فیلتر به این معنا می‌توان معادل فارسی مناسب «پالایش» را برگزید؛ اما معنای فعلی فیلتر نیز جدا از معنای اسمی آن نیست. اگر فیلتر اسمی ناظر به ابزار تصفیه و ممانعت است، فیلتر به عنوان فعل ناظر به عمل تصفیه کردن و ممانعت کردن می‌باشد (Mopris, 1982: 492 & Summers, 2008: 592-593 & Wehmeier, 2005: 573-574).

طبعی است که فیلترینگ به عنوان مصدر، به معنای «تصفیه و ممانعت» است. در لغت‌نامه‌های زبان فارسی، پالایش به عنوان مصدر به معنای صاف کردن، تصفیه، صافی کردن، پالودن، ترویق، پالیدن آمده است (عمید، ۱۳۸۹، ج ۱: ۳۵۷ و معین، ۱۳۶۰، ج ۱: ۶۷۶ و دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴، ۴۶۸۱) «فرهنگستان زبان و ادب فارسی» نیز معادل واژه "information filtering" را «پالایش اطلاعات» مصوب کرده و آن را به معنای «جلوگیری از جایه‌جایی اطلاعات ناخواسته در یک مسیر اطلاعاتی» تعریف کرده است (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۸۸، دفتر ششم: ۵۷).

نقطه شروع منظور اصطلاحی این مقاله از واژه پالایش یا فیلترینگ، معناشناصی رایج آن در «علوم کامپیوتری» و «فناوری اطلاعات» است؛ زیرا این دانش، علم مادر به کاربرنده آن در حوزه فضای مجازی و فناوری اطلاعات است. برخی تعاریف اصطلاحی علم کامپیوتر، پالایش و فیلترینگ را به دو معنای عام و خاص به کار برده‌اند. معنای عام فیلترینگ عبارت است از: فناوری‌هایی که از دستیابی به انواع خاص اطلاعات یا بسته‌های ویژه‌ای از محتوای اینترنتی در دسترس، جلوگیری به عمل می‌آورد؛ اما تعریف خاص فیلترینگ عبارت است از جلوگیری از دسترسی به اطلاعات بر مبنای محتوای اطلاعات و نه آدرس سایت (گرینفیلد و دیگران^۱، ۲۰۰۱: ۵) که این معنای خاص از فیلترینگ بیشتر

1. Greenfield, Paul & Rickwood, Peter & Tran, Huu Cuong.

در مقابل واژه «بلوک کردن^۱» به کار می‌رود. طبق این تفکیک، ما سایت را بلاک می‌کنیم و محتوا را پالایش و فیلتر. پس هنگامی که دسترسی به کل یک سایت ممنوع شده است، در اصطلاح گفته می‌شود سایت بلاک شده و در صورتی که بخشی از محتوای آن ممنوع شده باشد، فیلتر شده است.

واژه مشابه پالایش که استفاده عام‌تر، کاربردی‌تر و بیشتری نسبت به آن دارد، «سانسور کردن^۲» است. این واژه که بیشتر در مورد مطبوعات و بعدازآن، رادیو و تلویزیون کاربرد دارد، کم‌ویش برای فضای مجازی و اینترنت هم به کار می‌رود. در همین زمینه «رونالد دیربرت^۳» از تعابیری چون «حمایت از مالکیت فکری به عنوان سانسور تجاری^۴» و «پالایش محتوایی دولتی به عنوان سانسور اینترنتی^۵» استفاده می‌کند و در تعریف سانسور اینترنتی می‌نویسد: «عمل یا مجموعه‌ای از اعمال سرکوب‌کننده، محدودگر و حذف کننده بیان مخالف یا هر نوع دیگری از بیان» (Deibert, 2008: 139-143).

در پایان اگر بخواهیم تعریف نهایی اصطلاحی مرسوم و موجودی ارائه کنیم، باید گفت که پالایش عبارت است از: جلوگیری هدفمند و ساختارگونه از ارتباطات فضای مجازی توسط مقام صلاحیت‌دار از طریق ایجاد اختلال در عناصر ارتباطی (نصراللهی، ۱۳۹۴: ۷۷).

مطالعات نظری

مسائل و مشکلات پالایش فضای مجازی

همان‌طور که در تعریف سیاست گفته شد، سیاست‌ها معطوف به حل مسائل و مشکلات هستند. پس اگر بناسن، سیاست‌های پالایش فضای مجازی استخراج شود، لازم است که

-
1. Blocking.
 2. Censorship.
 3. Ronald Deibert.
 4. Intellectual Property Protection as Commercial Censorship.
 5. State Content Filtering as Internet Censorship.

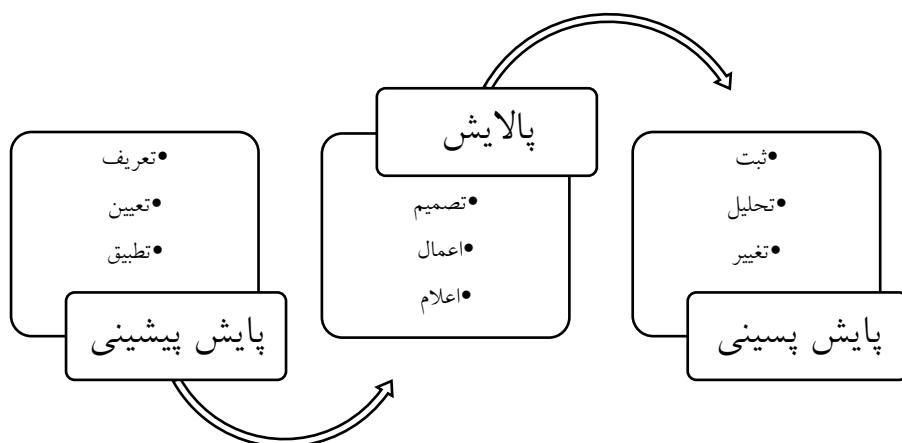
مسائل و مشکلات آن مشخص باشد. با توجه به مطالعات میدانی^۱ صورت گرفته می‌توان مدل ذیل را برای صورت‌بندی مسائل پالایش فضای مجازی در ایران ارائه کرد:

۱. این مطالعه میدانی از طریق مصاحبه با ۲۹ خبره و تحلیل نظریه‌پردازی داده بنیاد انجام شده و یافته‌های آن به شکل تفصیلی در مقاله‌ای با عنوان «صورت‌بندی مسائل شیوه پالایش (فیلترینگ) فضای مجازی در ایران» در نشریه علمی-پژوهشی رسانه و فرهنگ پذیرفته شده است. به دلیل محدودیت حجمی مقاله، در اینجا ناچاراً تبیین نشده است.

الگوی نوعی نظام پالایش فضای مجازی

برای سیاست‌گذاری در هر موضوعی لازم است که خود موضوع -که در اینجا پالایش فضای مجازی است- شناخته شود. مطالعات نگارنده نشان می‌دهد که در زمینه ارائه مدل جامع و کاملی از فرایند پالایش در اینترنت با فقر مطالعاتی جدی مواجه هستیم. مطالعات نوعاً خرد و موردنی نسبت به فرایندها و تکنیک‌های آن است. در جمع‌بندی این دسته از مطالعات می‌توان مدل ذیل را به عنوان یک الگوی مناسب تبیین کننده ماهیت پالایش فضای مجازی ارائه کرد:

شکل ۱. الگوی نوعی نظام پالایش

طبق این مدل، یک نظام پالایش، در سطح کلان از سه مرحله تشکیل شده است: ۱-پایش پیشینی ۲-پالایش ۳-پایش پسینی. مرحله اول، مرحله‌ای از جنس شناخت و آگاهی پیشینی نسبت به فضای مجازی است و مشخص می‌کند که چه چیزی (اعم از نام دامنه، آی‌پی، پورت، محتوای متنی یا تصویری و...) باید پالایش شود. مرحله دوم، از جنس اثرگذاری و اعمال تغییر در این فضا است و تعیین می‌کند که پالایش چگونه باید اجرا شود و مرحله

۱. این مدل ابداعی مقاله است.

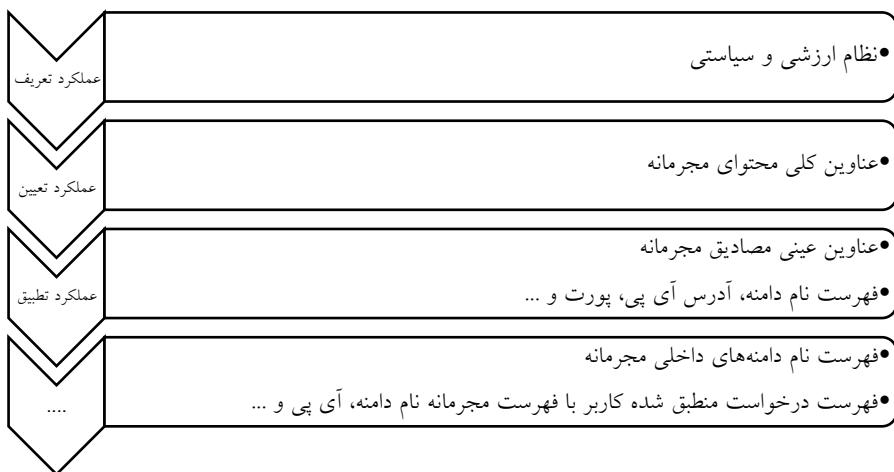
سوم، پیامدهای این تأثیر و تغییر را جهت اصلاح نظام پالایش، تحلیل می‌کند. مشخص است که این سه مرحله، نسبت به هم ترتیب و سلسله مراتب دارند؛ چراکه ما ابتدا باید اکوسیستم فضای مجازی را جهت پالایش بشناسیم، سپس در آن دخل و تصرف کنیم و در نهایت سیستم پالایش را در جهت کارآمدی بیشتر اصلاح کنیم.

اما در سطح خرد، مرحله اول یعنی پالایش پیشینی، دارای سه عملکرد کلی است: ۱-

تعريف ۲- تعیین ۳- تطبیق. در این مرحله ابتدا، محتوای ممنوع و غیرمجازی که بناسن پالایش بشود^۱، تعریف می‌گردد. این تعریف مبتنی بر نظام ارزشی و سیاسی حاکم بر جامعه صورت می‌گیرد و از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. در مرحله دوم، جهت نزدیک شدن به سطح عملیاتی پالایش دو کار صورت می‌گیرد: الف- از محتواهای احصاء شده، تعریف عملیاتی صورت می‌گیرد و مصادیق عینی آن تعیین می‌شود تا سلیقه‌گرایی و خطای پالایش گر به حداقل برسد. ب- بر اساس مصادیق عینی، نیروهای انسانی یا ماشینی به شکل برخط و برونو خط، فهرستی از موارد موجود در فضای مجازی اعم از نام دامنه، آدرس آی پی، پورت یا محتوای متنی یا تصویری یا فایلی و ...؛ که مشتمل بر مصادیق عینی ممنوعه و غیرمجاز است، تعیین می‌کنند. در عملکرد آخر یعنی تطبیق نیز، دو گام طی می‌شود: ۱- تطبیق فهرست تهیه شده با فهرست و بگاه‌های داخلی (مستقر در میزبانی‌های داخل کشور) ۲- تطبیق فهرست تهیه شده با درخواست کاربران. در گام اول به دلیل امکان اعمال اقتدار نسبت به میزبانی‌های داخل و همچنین مزایای این اعمال اقتدار، از آن جمله عدم امکان دور زدن پالایش، تذکر دادن به خدمات دهنده‌گان محتوا و میزبانی پیش از پالایش و مصون ماندن آنان از عواقب منفی پالایش و همچنین حذف محتوای مجرمانه به شکل کامل از بستر فضای مجازی معمولاً این روش در اولویت قرار می‌گیرد. در صورت نبود چنین امکانی و بیشتر نسبت به و بگاه‌های خارجی، گام دوم برداشته می‌شود که طی آن

۱. پیش‌فرض در اینجا، آنست که فهرست سیاه تهیه می‌شود؛ این در حالی است که در اینترنت امن برای کودکان، فهرست سفید آماده می‌شود.

درخواست کاربران با فهرست‌های تهیه شده تطبیق داده می‌شود. به عنوان مثال، نام دامنه و بگاه درخواستی کاربر، جزء فهرست سیاه است یا نه؟^۱

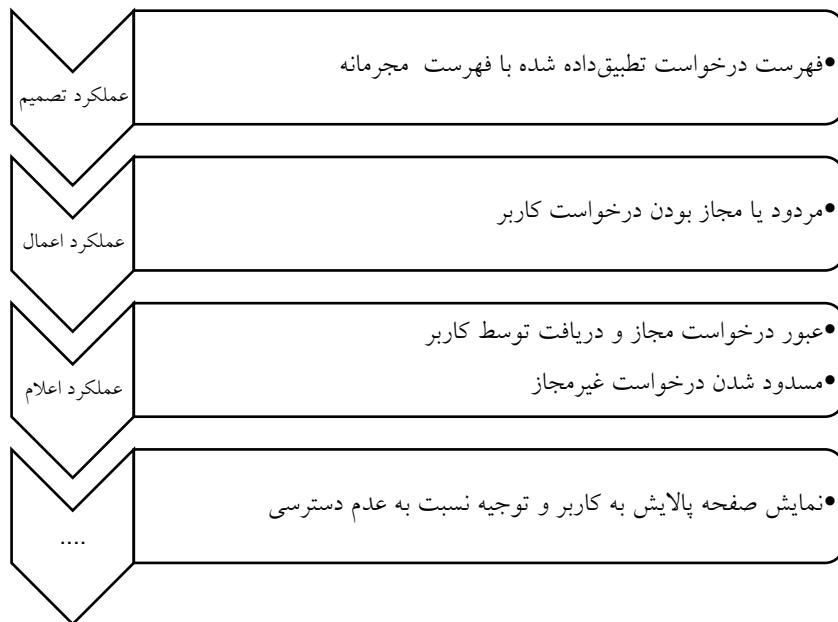

شکل ۲. مدل خرد مرحله پایش پیشینی

در سطح خرد مرحله دوم (پالایش) به عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین مرحله نظام پالایش، سه عملکرد قابل تعریف است: ۱- تصمیم ۲- اعمال ۳- اعلام. در عملکرد اول **تصمیم‌گرفته** می‌شود که چه درخواستی مجاز است و چه درخواستی مردود. به عنوان مثال، چه وبگاه یا محتوایی می‌تواند عبور کند و چه محتوایی مسدود شود.^۲ پس از آنکه، معلوم شد چه درخواستی باید مسدود شود، در مرحله دوم پالایش نسبت به آن با تکنیک‌های متفاوت

-
۱. باید توجه کرد که اگر پایش برخط (آنلاین) و نه برونو خط (آفلاین) باشد، عملاً قسمت ب و عملکرد تطبیق یکجا انجام می‌شود. پالایش برخط بدان معناست که از قبل فهرستی آماده نمی‌شود، بلکه به صورت برخط سیستم به محض دریافت درخواست کاربر، آن را با الگوی مصادیق عملیاتی شده، تطبیق داده و وضعیت آن را از حیث وجود محتوای مجرمانه تشخیص می‌دهد. آنچه که به عنوان فیلترینگ هوشمند یا محتوا یا معناشناختی و ... شناخته می‌شود، بیشتر ناظر به پالایش برخط است و نه برونو خط.
 ۲. ممکن است اشکال شود که زمانی که در مرحله پیشین فهرست سیاه آماده شده است، تصمیم تنها یک حالت بوده و همه موارد مردود و مسدود می‌شود. در پاسخ باید گفت که تصمیم‌گیری در حالت بسیط و ساده آن طیف دوگانه مردود و مجاز را دارد و در حالتهای پیچیده، بحث تعویز و مردود شمردن می‌تواند بسته به سن، فرهنگ، جغرافیا، شغل و تحصیل کاربر و مخاطب متفاوت باشد. لذا تصمیم‌گیری از این جهت موضوعیت می‌باید.

اعمال می‌شود و عملاً دسترسی به وبگاه، محتوا یا خدمت غیرممکن می‌شود. در مرحله سوم نیز به مخاطب عدم دسترسی به مورد درخواست شده **اعلام** می‌شود.

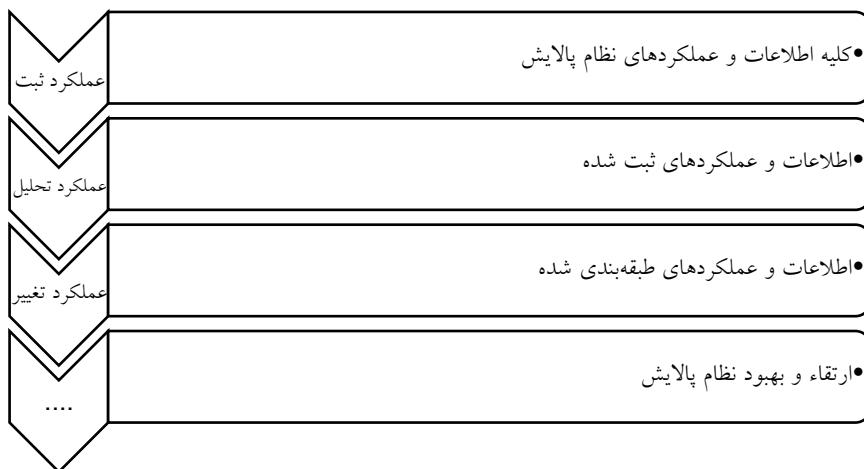

شکل ۳. مدل خرد مرحله پالایش

در سطح خرد مرحله سوم یعنی پایش پسینی نیز سه عملکرد تعریف شده است: ۱- ثبت ۲- تحلیل ۳- تغییر. در عملکرد ثبت، کلیه اطلاعات و عملکردهای نظام پالایش ثبت و ضبط می‌شود. طی این مرحله مشخص می‌شود که چه محتوایی، توسط چه کاربری درخواست شده و سیستم نسبت به آنچه واکنشی نشان داده است. همه این موارد طی فرایند رویدادنگاری ثبت می‌شود^۱. پس از ثبت، بر اساس اهداف و مسائل موردنظر کارگزار نظام پالایش، تحلیل‌ها و پردازش‌های لازم روی اطلاعات ثبت شده، صورت می‌گیرد و

۱. اگرچه این عملکرد در مرحله سوم آمده، اما زمان اعمال آن از اولین عملکرد در مرحله اول تا آخرین عملکرد در مرحله دوم را شامل می‌شود.

وضعیت موجود سیستم مهندسی می‌شود. بر اساس تحلیل صورت گرفته و روش شدن اشکالات سیستم، تغییرات لازم نسبت به ارتقاء و بهبود نظام پالایش صورت می‌گیرد.

شکل ۴-مدل خرد پایش پسینی

روش پژوهش

روش جمع‌آوری داده در این مقاله، «مصاحبه نیمه ساخت یافته با خبرگان، متخصصان و افراد مطلع» است. «افراد مطلع یا کارشناس، افرادی هستند که در موضوع موردبررسی اطلاعات و تجارب ارزندهای دارند.» (لیندلوف و تیلور، ۱۳۸۸: ۲۳۲) «در این نوع مصاحبه، به مصاحبه شونده، نه به عنوان یک شخص بلکه به قابلیتش به عنوان متخصص در یک حوزه خاص توجه می‌شود» (فلیک، ۱۳۹۱: ۱۸۳). طبیعتاً برای کشف مسائل و مشکلات شیوه پالایش فضای مجازی در ایران، خبرگان و متخصصان این حوزه، مهم‌ترین و با ارزش‌ترین منابع اطلاعاتی هستند.

با توجه به اینکه روش تحلیل مصاحبه‌ها، تحلیل مضمونی است، طبیعتاً از روش «نمونه‌گیری نظری^۱» استفاده می‌شود که مقصود از آن، «نمونه‌گیری‌ای است که بر مبنای

۱. با توجه به ماهیت پالایش که در درون خود، پایش و رصد فضای مجازی را دارد، می‌تواند یک ابزار بالقوه جهت ترسیم و تحلیل کنش مخاطبان و کاربران این فضا در حوزه‌های مختلف تلقی شود. از منظر این رساله، پالایش یک ابزار خوب و مناسب جهت سنجش‌نامه‌ی فرهنگی-ارتباطی مخاطبان و کاربران فضای مجازی به حساب می‌آید.

مفاهیمی می‌باشد که ارتباط نظری آن‌ها با نظریه در حال تکوین به اثبات رسیده است» (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵: ۱۷۵).

مطالعات و بررسی‌های اولیه نگارنده نشان می‌دهد که در نمونه‌گیری نظری متخصصان در جهت ایجاد بیشترین تناسب و تنوع، بین دو گروه از خبرگان حوزه پالایش می‌توان تفکیک ایجاد کرد: ۱- خبرگان علمی ۲- خبرگان اجرایی. دسته اول کسانی هستند که در حوزه‌های نظری و دانشگاهی مرتبط با پالایش فضای مجازی در ایران مطالعات جدی و تمرکزی داشته‌اند. آنچه در مورد این گروه برای مقاله مهم و ملاک انتخاب جهت انجام مصاحبه بوده، تمرکز مطالعاتی فرد خبره در سوابق و تجربیات علمی او است؛ اما دسته دوم یعنی خبرگان اجرایی، ناظر به اشخاصی است که تجربیات و فعالیت‌های جدی و قابل توجهی در حوزه پالایش در سازمان‌ها و نهادهای اجرایی مرتبط و درگیر دارند. بررسی‌های اولیه نشان می‌دهد که نهادهای اصلی عبارت‌اند از: ۱- شورای عالی مجرمانه اینترنتی (به عنوان مقررات‌گذار)، ۲- کارگروه تعیین مصادیق محتوا فضای مجازی و مرکز آن (به عنوان سیاست‌گذار)، ۳- شرکت ارتباطات زیرساخت (به عنوان مجری) ۴- بخش خصوصی (خدمات دهنده‌گان دسترسی، میزبانی، نام دامنه، محتوا و خدمت).

نهایتاً آنچه در صحنه عمل در این مقاله محقق شده، ۳۱ عدد مصاحبه با مجموعاً ۲۹ نفر خبره و متخصص است.^۱ از این تعداد، ۱۵ نفر خبره علمی و ۱۱ نفر خبره اجرایی و ۳ نفر خبره علمی-اجرایی بوده‌اند. از مجموع خبرگان علمی، ۲ نفر کارشناس حوزه فنی پالایش، ۶ نفر کارشناس حوزه فرهنگ و ارتباطات فضای مجازی، ۴ نفر کارشناس حوزه حقوق فضای مجازی، ۳ نفر کارشناس فقه فضای مجازی بوده‌اند. همچنین از مجموع خبرگان اجرایی، ۳ نفر از مرکز ملی فضای مجازی، ۵ نفر از کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه، ۱ نفر از پلیس فتا، ۱ نفر از بخش فناوری اطلاعات یک دانشگاه در تهران و ۱ نفر از یک شرکت خصوصی فعال در امر پالایش بوده‌اند. از میان ۳ نفر خبره علمی-اجرایی

1. Theoretical sampling.

۲. با دو تن از مصاحبه‌شوندگان به دلیل اهمیت مصاحبه و ناتمام بودن آن، ۲ بار گفتگو صورت گرفته است. (مصاحبه‌شوندگان شماره ۲ و ۳ در جدول)

نیز، ۱ نفر مدیر ارشد سابق مرکز ملی فضای مجازی و دکتری مخابرات، ۲ نفر نیز مدیر وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات و متخصص علمی پالایش می‌باشند. مشخصات و سخنشناسی مصاحبه‌شوندگان به شرح ذیل می‌باشد^۱:

جدول ۱. سخنشناسی مصاحبه‌شوندگان

شماره خبره	نوع خبره	سمت/تخصص خبره
.۱	اجرايی	مدير ارشد در کارگروه تعين مصاديق مجرمانه
.۲	اجرايی	کارشناس در کارگروه تعين مصاديق مجرمانه
.۳	علمی	حقوق
.۴	اجرايی	نماینده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در کارگروه تعين مصاديق مجرمانه
.۵	علمی	فناوري اطلاعات و ارتباطات
.۶	علمی	فرهنگ و ارتباطات
.۷	اجرايی	کارشناس کارگروه فرهنگی-اجتماعی مرکز ملی فضای مجازی
.۸	اجرايی	کارشناس کارگروه فرهنگی-اجتماعی مرکز ملی فضای مجازی
.۹	اجرايی	نماینده سازمان صداوسیما در کارگروه تعين مصاديق مجرمانه
.۱۰	علمی	فرهنگ و ارتباطات
.۱۱	علمی	فناوري اطلاعات و ارتباطات
.۱۲	اجرايی	کارشناس پليس فتا
.۱۳	علمی-اجرايی	مخابرات- مدیر ارشد مرکز ملی فضای مجازی
.۱۴	علمی	فرهنگ و ارتباطات
.۱۵	علمی	فرهنگ و ارتباطات
.۱۶	اجرايی	مدير فناوري اطلاعات و ارتباطات دانشگاه
.۱۷	علمی	فقه
.۱۸	اجرايی	کارشناس شركت فعال در حوزه پالایش

۱. طبیعتاً با توجه به قول اخلاقی نگارنده به مصاحبه‌شوندگان مبنی بر حفظ گمنامی در پژوهش، به دلیل ۱-حساست برانگیز بودن موضوع و ۲- اجتناب از خودسانسوری مصاحبه‌شونده، از ذکر نام مصاحبه‌شوندگان معذور می‌باشیم.

شماره خبره	نوع خبره	سمت/تخصص خبره
.۱۹	علمی	حقوق
.۲۰	علمی	فرهنگ و ارتباطات
.۲۱	علمی	حقوق
.۲۲	علمی	حقوق
.۲۳	علمی-اجرایی	فاوری اطلاعات و ارتباطات
.۲۴	علمی	فقه
.۲۵	علمی-اجرایی	فاوری اطلاعات و ارتباطات
.۲۶	اجرایی	کارشناس معاونت امنیت مرکز ملی فضای مجازی
.۲۷	علمی	فقه
.۲۸	علمی	فرهنگ و ارتباطات
.۲۹	اجرایی	عضو کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه

همان‌طور که گفته شد، روش تحلیل این مقاله، «تحلیل مضمونی^۱» است. این روش، به عنوان یک مهارت عام و مشترک و ابزاری مناسب برای روش‌های مختلف کیفی معرفی شده است (عبادی جعفری و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۲). «مضمون^۲» الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و حداقل به توصیف و سازماندهی مشاهدات و حداکثر به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده مورد بررسی می‌پردازد (مختاریان‌پور، ۱۳۹۱: ۱۰ به نقل از Boyatzis). این الگو میان اطلاعات مهمی درباره داده‌ها و سؤالات تحقیق است (عبادی جعفری و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۹ به نقل از کلارک و براون، ۲۰۰۶).

کلارک و براون^۳، «تحلیل مضمونی» را روشی برای شناسایی، تحلیل، گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی معرفی می‌کنند. این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (مختاریان‌پور، ۱۳۹۱: ۱۶۳ به نقل از Braun & Clarke: 2006).

1. Thematic analysis.

2. Theme.

3. Clarke & Braun.

کینگ^۱ برای تحلیل مضمونی، سه مرحله ذیل را ذکر می‌کند: ۱- **کدگذاری توصیفی**: مطالعه و استخراج بخش‌های مرتبط متن و تعریف کدهای توصیفی. ۲- **کدگذاری تفسیری**: دسته‌بندی کدهای توصیفی و تفسیر معانی دسته‌ها با توجه به سوالات تحقیق و حوزه مطالعاتی ۳- **یکپارچه‌سازی**: استخراج مضامین کلیدی برای مجموعه داده‌ها به عنوان یک کل، از طریق نگریستن به کدهای تفسیری از منظر تئوریک و یا عملی تحقیق و نهایتاً ایجاد نموداری برای نشان دادن روابط بین سطوح مختلف (مختاریان‌پور، ۱۳۹۱: ۱۰) به نقل از King.

تحلیل داده‌ها

در این مقاله کدگذاری توصیفی در دو مرحله کدگذاری اولیه و استخراج مضامین اولیه انجام شده است. در مرحله اول از مجموع ۲۱۸ گزاره، ۲۴۲ کد اولیه استخراج شده است. در مرحله دوم نیز از کدهای اولیه، ۳۶ مضمون اولیه طبقه‌بندی شده است. نمونه‌ای از جداول دو نوع کدگذاری به شرح ذیل است^۲:

جدول ۲. نمونه کدگذاری اولیه

شماره	گزاره	اصحابه‌شونده	کد اولیه
۱			
.۱	امروزه ضرورت پالایش شبکه‌های اجتماعی خارجی تنها منطق فرهنگی ندارد، بلکه الزامات جدی امنیتی و سیاسی دارد.		لزوم توجه به مخاطرات امنیتی و سیاسی شبکه‌های اجتماعی خارجی
.۲	به نظر می‌رسد باید نهاد تصمیم گیر پالایش بیش از پیش فرانهادی شود و دارای بودجه مستقل گردد. به نظر می‌رسد شورای عالی فضای مجازی در این زمینه گزینه مناسبی است.		حرکت به سمت فراقوهای تر شدن کارگروه تعیین مصادیق
.۳			اختصاص بودجه مستقل به کارگروه تعیین مصادیق
.۴			وابستگی ساختاری کارگروه تعیین مصادیق به شورای عالی فضای مجازی

1. King.

2. با توجه به محدودیت حجم مقاله، نمونه‌ای از جداول آمده است، در حالیکه تمامی جداول نزد نگارنده موجود است.

شماره	گزاره	کد اولیه
.۵	بدنه کارشناسی کارگروه تعیین حدود ۲۰ تا ۳۰ استاد و ۱۰۰ دانشجو را به کارگیرد.	تقویت بدنی کارشناسی کارگروه تعیین مصادیق از طریق جذب نخبگان دانشگاهی
.۶	در زمینه ارائه دهنده گان محتوا و خدماتی مانند بلاگفا یا کلوب که داخلی هستند، مشکلی در پالایش نداریم و به راحتی محتوای مجرمانه را حذف می‌کنیم.	مزیت در پالایش با اولویت دادن حذف کردن در خصوص خدمات دهنده گان محتوا و سرویس داخلی
.۷	تجربه نشان داده است که ۹۵ درصد از سایت‌های ثبت شده دارای محتوای مجرمانه نیستند.	تجربه موفق ثبت سایتها و تأثیر آن بر فعالیت سالم آنها

جدول ۳. نمونه استخراج مضامین اولیه

ردیف	کدهای اولیه	مضامین اولیه	فرآونی
.۱	۱۶-۱۷	پالایش اعم از فیلترینگ حاکمیتی	۲
.۲	۲۲۸-۹۹-۳۷	ارائه تعریف موسوی از پالایش	۳
.۳	۱۰۷-۲۰۴-۲۴	لزوم توجه به راه کارهای دیگر سالم‌سازی	۳
.۴	۱۶۸-۲۲-۱۴۹-۱۶۰	پالایش بخشی از نظام جامع سالم‌سازی	۴
.۵	۴۱-۲۰۳	ثمره عملی پالایش حاکمیتی	۲
.۶	۲۰۶-۲۰۵-۷۴	ثمره علمی پالایش حاکمیتی	۳
.۷	۳۴	عدم توجه به شباهت پیرامون پالایش حاکمیتی	۱
.۸	۱۰۸-۸۴-۱۴-۲۰۱-۱۳۰-۵۵-۵۴-۳۶-۱۹۷	تعیین و تصریح مبانی و اصول پالایش	۹

در کدگذاری تفسیری نیز ۳۶ مضمون اولیه با تلفیق و تجمیع به ۱۸ مضمون پایه تقلیل یافته است که جدول آن به شرح ذیل است:

جدول ۴. کدگذاری تفسیری

ردیف	مضامین اولیه	مضامین پایه
.۱	پالایش اعم از فیلترینگ حاکمیتی ارائه تعریف موسوی از پالایش	لزوم باز تعریف پالایش
.۲	لزوم توجه به راه کارهای دیگر سالم‌سازی	ضرورت نگاه سیستماتیک به پالایش

مضامین پایه	مضامین اولیه	ردیف
ذیل نظام سالم‌سازی	پالایش بخشی از نظام جامع سالم‌سازی	●
ضرورت بقای پالایش حاکمیتی	ثمره عملی پالایش حاکمیتی	●
	ثمره علمی پالایش حاکمیتی	●
	عدم توجه به شباهت پیرامون پالایش حاکمیتی	●
	ضرورت‌های عقلی و شرعی پالایش حاکمیتی	●
طراحی و اجرای الگوی مقررات گذاری مشترک	توجه به مقررات گذاری مشترک	●
اصلاح عملکرد تعریف	تعیین و تصریح مبانی و اصول پالایش	●
	پالایش حداقلی قاطع	●
اصلاح عملکرد تعیین	شاخص سازی محتوای مجرمانه	●
	لزوم پالایش محتوای مجرمانه به جای سایت	●
	استفاده حداکثری از ظرفیت پایش مردمی	●
	طراحی و اجرای پالایش ردهبندی شده کاربرمحدود	●
اصلاح عملکرد تذکیر	ارتفاعی فرایند حذف محتوا در همکاری با	●
اصلاح عملکرد تذکیر	ارائه دهنده‌گان میزبانی، محتوا و سرویس	●
	مذاکره جهت انتقال سورهای شبکه‌های اجتماعی	●
اصلاح عملکرد تذکیر	خارجی به داخل کشور	●
اصلاح عملکرد تطبیق	ارتفاعی پایش ماشینی و پویا (پالایش هوشمند)	●
اصلاح عملکرد تصمیم	طراحی پذیرش مشروط	●
اصلاح عملکرد اعمال	مقابله فنی با پالایش گریزها	●
اصلاح عملکرد اعلام	پالایش چندلایه	●
اصلاح عملکرد اعلام	توجیه کاربران نسبت به علت پالایش	●
اصلاح عملکرد ثبت	ثبت بازخورد کاربران	●
اصلاح عملکرد تحلیل	انجام پژوهش‌های علمی با تمرکز بر اثربروهی	●
	پالایش	●

ردیف	مضامین اولیه	مضامین پایه
۱۴	لزوم اصلاح قانون جرائم رایانه‌ای لزوم برخورد کیفری با فروش پالایش گریزها اجتناب از مانور تبلغاتی روی پالایش رشد اقناع عمومی نسبت به پالایش رشد بودجه کارگروه تعیین مصادیق اصلاح ساختار و ارتقای نیروی انسانی رگولاتور تقویت قانون‌گرایی در کارگروه تعیین مصادیق	اصلاح عملکرد تغییر
۱۵	رشد تولید محظوا و سرویس بومی	در حوزه ارتباط‌گران
۱۶	تحقیق پالایش خانگی ارتقای سواد فضای مجازی	در حوزه ارتباط‌گیران
۱۷	تسهیل دسترسی به محظواهای مفید تحقیق نظام احراز هویت	در حوزه مجرما
۱۸	نظام رتبه‌بندی محظوا	در حوزه پیام

در نهایت نیز طی مرحله یکپارچه‌سازی ۱۸ مضمون پایه به ۳ مضمون محوری رسیده‌ایم:

۱- فراسیاست‌های پالایش ۲- پالایش غیرمتمرکر حاکمیتی ۳- پالایش همگرای فرهنگی -
ارتباطی که در بخش بعدی تفصیلاً تبیین می‌شود.

جدول ۵. یکپارچه‌سازی مضمون

مضامین محوری	مضامین پایه
فراسیاست‌های پالایش	لزوم بازتعریف پالایش ضرورت بقای پالایش حاکمیتی ضرورت نگاه سیستماتیک به پالایش ذیل نظام سالم‌سازی مقررات گذاری مشترک: الگوی مطلوب
پالایش غیرمتمرکر حاکمیتی	اصلاح عملکرد تعریف اصلاح عملکرد تعیین اصلاح عملکرد تذکیر اصلاح عملکرد تطبیق

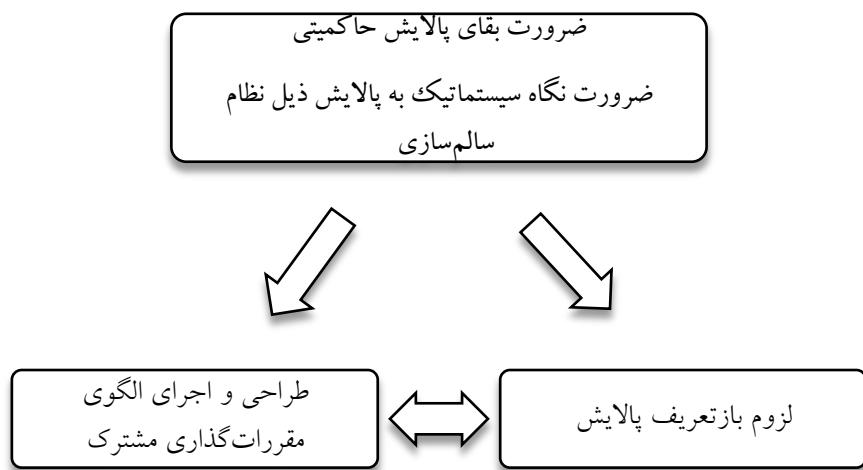
مضامین محوری	مضامین پایه
	<ul style="list-style-type: none"> • اصلاح عملکرد تصمیم • اصلاح عملکرد اعمال • اصلاح عملکرد اعلام • اصلاح عملکرد ثبت • اصلاح عملکرد تحلیل • اصلاح عملکرد تغییر
پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی	<ul style="list-style-type: none"> • در حوزه ارتباط‌گران • در حوزه پیام • در حوزه مجرما • در حوزه ارتباط‌گیران

جمع‌بندی: (تبیین الگوی سیاستی)

در ادامه ابتدا، الگوی هر یک از مضامین ترسیم شده و سپس مباحثی جهت تبیین و تشریح آن‌ها ارائه می‌شود.

الگوی فراسیاست‌های پالایش

مضمون محوری یعنی «فراستیاست‌ها» به نوعی شامل مضامینی است که رویکرد و نگاه کلان این مقاله را به الگوی مطلوب سیاست‌های پالایش نشان می‌دهد. چهار مضمونی که به عنوان فراسیاست معرفی می‌شود، دارای آن‌چنان جایگاهی هستند که تمامی سیاست‌های دیگر تحت تأثیر آن‌ها ایجاد و تعریف می‌شوند. بر همین اساس، چهار مضمون فراسیاستی ما در شبکه‌ای به صورت ذیل کنار یکدیگر قرار می‌گیرند:

شکل ۵-الگوی فراسیاست‌های پالایش

تبیین الگو

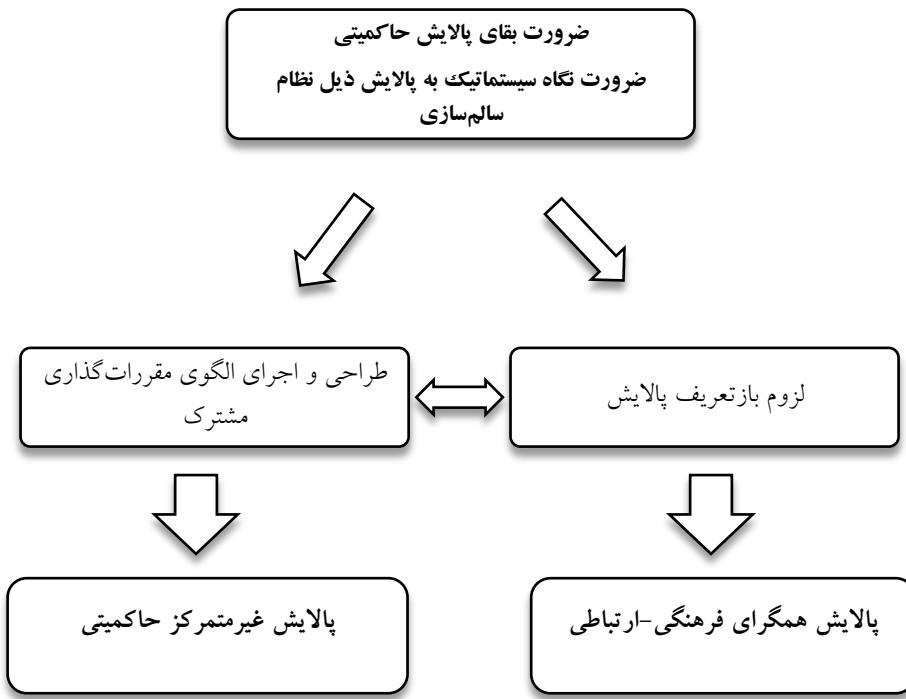
اولین فراسیاست تحت عنوان «ضرورت بقای پالایش حاکمیتی» مطرح می‌شود. این سیاست تأکید دارد که علیرغم تمام مسائل و مشکلاتی که پالایش موجود دارد، اما به دلیل ضرورت‌های آن کماکان باید ادامه دارد؛ بنابراین این مقاله بر اصل بقای پالایش موجود تأکید دارد. از جمله ضرورت‌های مطرح هم می‌توان به موارد همچون: ۱- ضرورت شرعی و قانونی آن ۲- ثمرات و فواید جدی آن از جهت جلوگیری از مواجهه ناخواسته با محتوای مضر و دانش‌بنیان بودن این فرایند

بر اساس همین فراسیاست ضرورت بقای پالایش حاکمیتی، فراسیاست دومی مطرح می‌شود که بر اصلاح پالایش حاکمیتی (نه حذف آن) تأکید دارد. این فراسیاست را با عنوان «طراحی و اجرای الگوی مقررات گذاری مشترک» مطرح کرده‌ایم. این فراسیاست توصیه می‌کند که پالایش موجود سراسری از حالت متمرکز و کاملاً حاکمیتی فاصله بگیرد و به حالتی از تعامل حاکمیت و بخش خصوصی مبدل شود. بر اساس همین دو

فراسیاست است که الگوی دوم سیاستی این مقاله با عنوان «الگوی پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی» ترسیم و پیشنهاد می‌شود.^۱

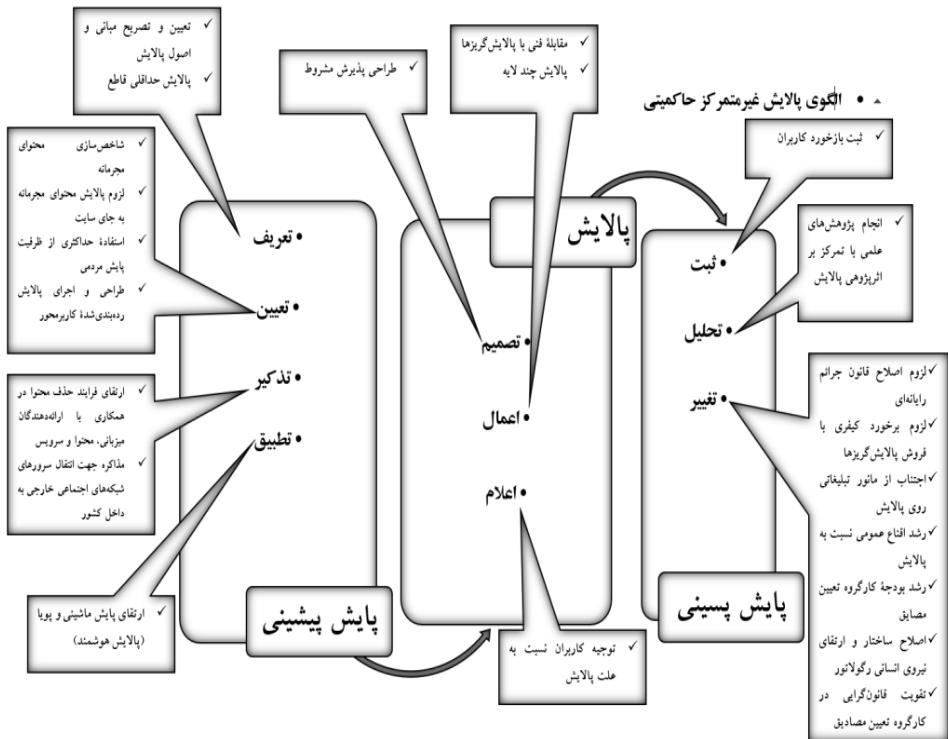
سومین فراسیاست «ضرورت نگاه سیستماتیک به پالایش ذیل نظام سالم‌سازی» است. همان‌طور که پیش‌از این در الگوی مسائل نیز گفته شد، یکی از مقوله‌های علی‌ما نسبت به مسئله مرکزی پالایش متمرکز حاکمیتی، «یکه‌تازی پالایش در سالم‌سازی فضای مجازی» است. اینکه هیچ راه حلی توسط حاکمیت به قوت و استمرار پالایش برای سالم‌سازی فضای مجازی تابه امروز پیگیری نشده است، ما را به سیاست مذکور می‌رساند که پالایش را باید نه به عنوان تنها راه حل سالم‌سازی بلکه بخشی از راه حل سالم‌سازی در نظر گرفت. بر اساس این سیاست شاید بتوان در سطحی نازل‌تر سیاست «لزوم بازتعریف پالایش» را مطرح کرد. پالایش موجودی که در کشور مفهوم پردازی شده، پالایشی است متمرکز، حاکمیتی، تک‌لایه، منفعلانه که بیشتر در مجرای ارتباطی اعمال می‌شود. چنین پالایشی بدون توجه به ظرفیت‌های زیست‌بوم فرهنگی-ارتباطی ایران طراحی و اجرا شده و عملاً اثرات منفی جدی‌ای بر فرهنگ گذاشته است؛ بنابراین پالایش موجود نیاز به یک بازتعریف اساسی دارد که پالایش را به پالایشی غیرمتمرکز، مردمی، چندلایه، فعلانه که در تمامی عناصر ارتباطی اعمال می‌شود؛ تبدیل کند. در واقع، در چنین رویکردی تعریف پالایش از حالت مضيق موجود به حالت موسوعه‌تری بدل می‌گردد. بر اساس دو فراسیاست اخیر، الگوی سومی تحت عنوان «الگوی همگرایی فرهنگی-ارتباطی» مطرح می‌شود که برخلاف الگوی پیشین بنا ندارد در زمین پالایش حاکمیتی بازی کند، بلکه به کلی زمین‌بازی تغییر داده و افق دیگری را برای پالایش ترسیم می‌کند. با توجه به این توضیحات الگوی فراسیاست‌ها به شکل تکمیل شده ذیل می‌توان مطرح کرد:

۱. در ادامه این الگو تشریح می‌شود.

شکل ۶. الگوی تکمیل شده فراسیاستهای پالایش

در ادامه به شکل مبسوط الگوی پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی و پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی تبیین می‌شود:

شکل ۸-الگوی پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی

تبیین الگو:

الگوی دوم با عنوان «الگوی پالایش غیرمتمرکز حاکمیتی»، الگوی است که به دنبال اصلاح پالایش متمرکز حاکمیتی موجود است. در حقیقت، تلاش شده است که در زمین‌بازی پالایش، اصلاحاتی را پیشنهاد نماییم. درواقع در این الگو تلاش شده است که پیشنهادهای سیاستی اصلاحی ذیل عملکردها و مراحل مختلف الگوی پالایش در ایران طبقه‌بندی شود:

عملکرد تعریف

تعیین و تصریح مبانی و اصول پالایش: همان‌طور که در الگوی مسائل پالایش ترسیم شد، ابهام در نظریه سیاستی پالایش یکی از مشکلات این بخش است. در پاسخ به این مشکل سیاست «تعیین و تصریح مبانی و اصول پالایش» مطرح می‌شود. بر اساس چنین سیاستی، حاکمیت باید به سؤالات ذیل پاسخ صریح بدهد: ۱- منظور از پالایش فضای مجازی چیست؟ ۲- هدف از آنچه می‌باشد؟ ۳- چه جایگاهی در منظومه سالم‌سازی فضای مجازی دارد؟ ۴- حدود و غور آن از حیث محتوا و کاربران چیست؟ ۵- شیوه پالایش از چه اصولی تبعیت می‌کند؟ به نظر می‌رسد در این جهت لازم است که شورای عالی فضای مجازی به عنوان مرجع سیاست‌گذاری این فضا ورود کرده و سندی شامل مبانی و سیاست‌های پالایش تدوین و تصویب نماید.

پالایش حداقلی قاطع: این سیاست مورد تأکید مصاحبه‌شوندگان دلالت بر آن دارد که پالایش حداقلی قابل دور زدن فعلی به پالایشی حداقلی اما غیرقابل دور زدن بدل شود. به بیان دیگر، این سیاست بر آن تأکید دارد که حداقل چیزی که باید پالایش شود، مورد پالایش قرار گیرد؛ اما طوری پالایش شود که واقعاً پالایش شده باشد و امکان دور زدن آن از طریق پالایش گریزها وجود نداشته باشد. در جهت تحدید پالایش فعلی به حالت حداقلی دو نکته مورد تأکید است: ۱- در حوزه محتوا، اولاً پالایش بیشتر روی محتوای غیراخلاقی و ضددینی متمرکز شود. ثانیاً در امور سیاسی با بسط نظر بیشتری برخورد صورت پذیرد. ۲- در حوزه انتشار نیز تنها محتوایی مورد پالایش قرار گیرد که به تولید و توزیع انبوه و سازمان یافته رسیده باشد.

عملکرد تعیین

شاخص‌سازی محتوای مجرمانه: یکی از علل اصلی سلیقه‌گرایی در پالایش فضای مجازی، وجود ابهام در عناوین عام مجرمانه است. این امر سبب شده است که دست پایشگر محتوا باز باشد و علی‌القاعده امکان اعمال سلیقه پیش آید. این پیشنهاد البته

پیش از این در موارد اندکی از محتواها تحقق یافته است؛ از جمله محتوای مستهجن در تبصره ۴ ماده ۱۴ قانون جرائم رایانه‌ای.

لزوم پالایش محتوای مجرمانه به جای وبگاه: یکی از مصادیق اتم پالایش پراشتبا، پالایش وبگاه یا به طریق اولی شبکه اجتماعی است. این موارد مصداقی از پالایش بیش از حد است. در این جهت باید این حساسیت و دقت را به خرج داد که به جای پالایش نام دامنه اصلی، زیردامنه‌های آن پالایش شود. این امر، حتی در پالایش هوشمند می‌تواند تا پالایش تنها بخشی از یک زیردامنه اجرا شود. به‌حال به عنوان یک اصل، هر چه پالایش، دقیق‌تر یا نقطه‌زن‌تر باشد، بهتر است.

استفاده حداکثری از ظرفیت پایش مردمی: اگرچه در حال حاضر از دو کانال در وبگاه کارگروه فیلترینگ یعنی همکار افتخاری و درخواست فیلتر، امکان مشارکت مردم در امر پالایش فراهم شده است، اما میزان مشارکت کافی نیست و باید جدی‌تر شود. در این زمینه سه پیشنهاد قابل طرح است:

- ۱- مشوق‌های مالی و معنوی قابل توجه: لازم است مشوق‌هایی از جمله اینترنت رایگان، سفرهای زیارتی و همچنین جوابز مالی به‌طور جدی و قابل توجه در دستور کار قرار گیرد.
- ۲- ضرورت دارد با فعالان معهدهای فضای مجازی ارتباطاتی برقرارشده و ظرفیت آن‌ها در امر پالایش فعال شود. در این زمینه نیروهای بسیج امکان خوبی به شمار می‌آیند. آنچه تکمیل‌کننده این اقدام است آموزش این نیروها در جهت پایشی دقیق‌تر و درست‌تر خواهد بود.
- ۳- باید سامانه‌هایی ایجاد شود که امکان رصد پایشگرهای مردمی را تسهیل کند.

طراحی و اجرای پالایش رده‌بندی‌شده کاربرمحور: یکی از مهم‌ترین ایده‌های این مقاله که بالاترین فراوانی (۲۸ بار) را در بین کدهای توصیفی مصاحبه‌ها داشت و قابلیت طرح به عنوان یک سیاست فرهنگی-ارتباطی جدی را دارد، «پالایش رده‌بندی‌شده کاربرمحور» است. همان‌طور که در بخش مسائل پالایش هم گفته شد، یکسان‌انگاری کاربران، ظلمی فاحش است که به‌ویژه از منظر فقهی توجیهی ندارد و سبب بروز معضل پالایش پراشتبا و بالطبع رغبت به استفاده از پالایش گریز در کاربران شده است. یکی از

دلایلی هم که شاید تا به امروز مانع از مقابله با پالایش گریزها شده، وجود نیازهای مشروع بخش قابل توجهی از کاربران در استفاده از پالایش گریزها است.

عملکرد تذکیر

ارتقای فرایند حذف محتوا در همکاری با ارائه‌دهندگان میزبانی، محتوا و سرویس: اگرچه امروزه، کارگروه تعیین مصادیق در قبال تارنماهای ثبت شده و دارای هویت مشخص، رویه تذکر پیش از پالایش را در پیش می‌گیرد، اما لازم است که این رویه تقویت شده و به یک اصل غیرقابل تخطی جهت کمک به تولید ملی محتوای مجازی و سرمایه‌گذاری بومی بدل شود. در این جهت پیشنهاد می‌شود که اولاً به این رویه به هیچ وجه خدشهای وارد نشود و این طور نباشد که برخی موقع بنا به تشخیص دیرخانه خلاف آن عمل گردد. باید تقدیم کارگروه به این فرایند تا بدانجا برسد که افراد فعال در این حوزه با انگیزه اجتناب از پالایش، تارنمای خود را در وبگاه مربوطه ثبت نمایند. ثانیاً رشد شبکه ملی اطلاعات با تمام ملزمات آن از جمله مراکز داده‌ای قوی، با کیفیت و به صرفه شرط رشد چنین رویه‌ای در کشور است. در چنین شرایطی دیگر اصطکاکی که در حال حاضر ارتباط‌گیران با سامانه پالایش دارند، رخ نخواهد داد. **ثالثاً سامانه‌ای ایجاد شود که خدمات دهنده محتوا در صورت تمایل، پیام مدنظر خود را قبل از انتشار در معرض رصد نیروهای پایشگر قرار دهد و در صورتی که مجرمانه است، اقدام به بارگذاری آن نکند.**

مذاکره جهت انتقال سرورهای شبکه‌های اجتماعی: در مصاحبه با کارشناسان عده قابل توجهی از آنان معتقد بودند که حل معضل پالایش شبکه‌های اجتماعی خارجی، تنها از طریق مذاکره با شرکت‌های متولی و متقاعد کردن آنها به انتقال سرورهایشان به داخل کشور حاصل خواهد شد.

عملکرد تطبیق

ارتقای پایش ماشینی و پویا (پالایش هوشمند): **پالایش هوشمند اگرچه در قبال شبکه‌های اجتماعی محکوم به شکست شد، اما همچنان به دلیل آنکه رشد دهنده یک دانش**

بنیادین به اسم داده کاوی است، باید ادامه یابد و حداقل در قبال ویگاه‌های عادی اعمال شود. در آینده البته باید روی معضل و مشکل پروتکل اس اس آل کار شود و به نوعی آن را مرتفع کرد. حالت آرمانی چنین سیستمی داده کاوی محتواهای سیاسی و دینی و تشخیص مجرمانه بودن آن و همچنین تحلیل فیلم و فایل است.

عملکرد تصمیم

طراحی پذیرش مشروط: در مورد محتواهای مشکوک به مجرمانه بودن یا مفید برای طبقه‌ای خاص از جامعه می‌توان حالت پذیرش مشروط که مبتنی بر احراز یا اظهار هویت درخواست کننده است را عملیاتی کرد. به عنوان مثال، محتواهای آموختش جنسی از این سخن است که فرد درخواست کننده با تأیید سن می‌تواند آن‌ها را مشاهده کند.

عملکرد اعمال

مقابله فنی با پالایش گریزها: به نظر می‌رسد با اجرای طرح پالایش رده‌بندی شده کاربر محور، فضای منطقی و روانی لازم برای مقابله جدی فنی با پالایش گریزها فراهم است. ایده وی‌پی‌ان قانونی، یکی از راه حل‌ها است. وضع فعلی فرآگیری پالایش گریزها در کشور، طرح پالایش را به طرحی کاملاً ضدامنیتی بدل کرده؛ به طوری که امکان رصد محتوا را سلب نموده است.

پالایش چندلایه: با توجه به باز و غیرمتمرکز بودن فضای مجازی، پالایش آن نیز باید غیرمتمرکز و در چندلایه اعمال شود. به نظر می‌رسد منطق معماری توزیع اینترنت، مبنای مناسبی برای لایه‌بندی اعمال پالایش باشد. امروزه پالایش متمرکز روی گیت‌وی کشور به دلیل تراکم اطلاعات، کارایی خود را ازدست داده و اثر نامطلوبی نیز بر شبکه گذاشته است...

عملکرد اعلام

توجیه کاربران نسبت به علت پالایش: یکی از مواردی که بهنوعی تکریم کاربران و احترام به شخصیت آنها است، توجیه آنها نسبت به علت پالایش است. این طرح در عربستان سعودی اجراسده است. با توجه به این که هر مصداقی با استناد به یک عنوان مجرمانه پالایش می‌شود، این امکان وجود دارد که در صفحه پیوندها، این استناد نیز به نمایش در بیاید و به نظر می‌رسد اثر ترمیمی بر نارضایتی کاربران خواهد گذاشت.

عملکرد ثبت

ثبت بازخورد کاربران: به نظر می‌رسد که در تحلیل‌های دراز مدت، ثبت بازخورد کاربران در قالب ثبت اعتراض به پالایش یا درخواست رفع فیلتر مهم و ضروری است. این بحث، می‌تواند هم یک سیستم رصد از کیفیت تفکر و نظام یینشی افراد جامعه باشد و هم در بهبود سامانه پالاش مؤثر است و هم در تحلیل‌های اجتماعی به کار آید.

عملکرد تحلیل

انجام پژوهش‌های علمی با تمکز بر اثربروهی پالایش: لازم است پژوهش‌های علمی بنیادینی روی پالایش فضای مجازی انجام گیرد. در این جهت بررسی میران اثربخشی پالایش در سالم‌سازی فضای مجازی، نگاه مردم به سامانه پالایش، میزان و نوع استفاده از پالایش‌گریزها در اولویت بررسی قرار دارد. بر اساس این پژوهش‌هاست که باید سیاست‌گذاری‌های دقیق انجام داد.

عملکرد تغییر

لزوم اصلاح قانون جرائم رایانه‌ای: مصاحبه‌ها و مطالعات اسنادی نشان می‌دهد که قانون جرائم‌رایانه‌ای در بخش پالایش نیاز به اصلاح دارد. برخی از مصاحبه‌شوندگان تأکید داشتند که با توجه به این که پالایش یک امر قضایی است، در صلاحیت دادگاه صالحه

است. اگرچه کارگروه فعلی نسبت به کمیته پیشین به دلیل محوریت دادستانی کل کشور، ماهیت پررنگ‌تر قضایی پیدا کرده است، اما کماکان از این مشکل رنج می‌برد.

لزوم برخورد کیفری با فروش و توزیع پالایش گریزها: لازم است برخورد کیفری جدی با فروشنده‌گان و توزیع کننده‌گان پالایش گریزها صورت گیرد. البته لازمه چنین اقدامی جرم‌انگاری این عرصه به شکل صریح است که در بحث اصلاح قانون پیشنهاد شد. اجتناب از مانور تبلیغاتی روی پالایش: با توجه به آنکه ذهنیت بخش قابل توجهی از مردم نسبت به پالایش موجود منفی است، لازم است رویکرد فعالیت‌های حاکمیت در پالایش، اعمالی باشد تا اعلانی. این بدان معناست که بیش از آنکه در رسانه‌ها گفته شود که چه برنامه‌هایی در پالایش هر حال اجرا می‌باشد، لازم است که آن برنامه‌ها اجرا شود و اثر خود را بگذارد؛ بی‌آنکه از آن سخنی به میان آید. تجربه پالایش هوشمند در این زمینه ارزشمند است.

رشد اقناع عمومی نسبت به پالایش: ضرورت دارد به شکل حرفه‌ای و جذاب و قانع کننده، برنامه‌هایی از رسانه‌های مختلف جهت ایجاد اقناع عمومی نسبت به پالایش اجرا شود. در این میان آگاهی دادن به کاربران و مخصوصاً والدین نسبت به مخاطرات فضای مجازی و وضعیت موجود آن بسیار مؤثر است. همچنین ضرورت دارد گفته شود که پالایش امری مخصوص به ایران نیست و در اکثر کشورهای جهان اجرا می‌شود.

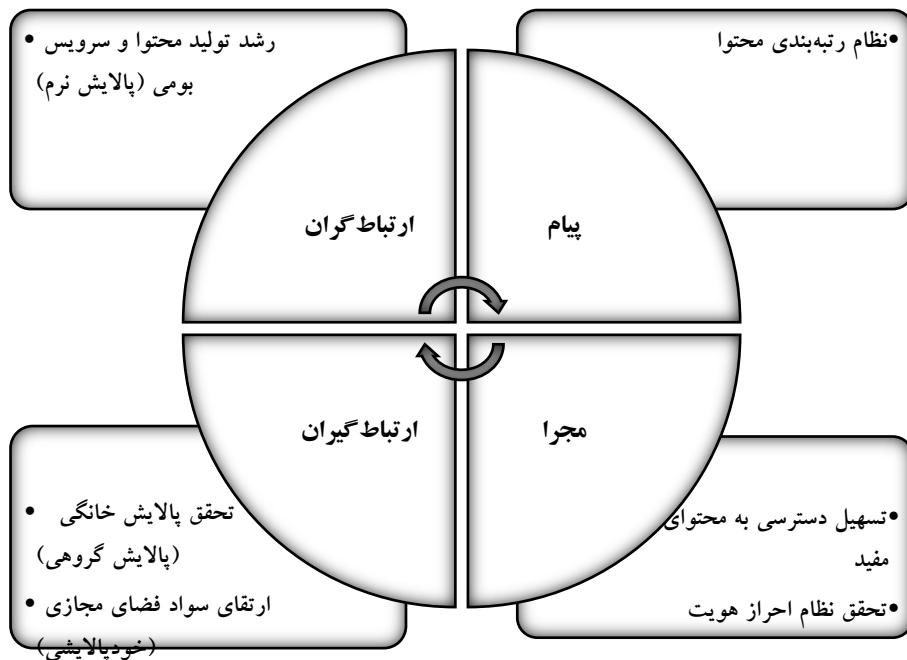
رشد بودجه کارگروه تعیین مصادیق: با توجه به برخی از سیاست‌های مطرح شده در این مقاله، اجرای آن‌ها توسط کارگروه تعیین مصادیق نیاز به رشد قابل توجه بودجه این نهاد دارد. به عنوان مثال طرح شاخص‌سازی محتواي مجرمانه یا طرح پالایش رده‌بندی شده، طرح‌های کلانی هستند که بار مالی قابل ملاحظه‌ای دارند.

اصلاح ساختار و ارتقای نیروی انسانی رگولاتور: بر اساس این سیاست لازم است که ساختار و نیروی انسانی کارگروه تعیین مصادیق ارتقاء یابد. در این زمینه چندین پیشنهاد وجود دارد: ۱- ترکیب اعضای کارگروه فرآقوه‌ای تر شده و غلبه قوه مجریه کمتر شود. ۲- کمیته‌های به‌طور خاص، نماینده شورای عالی فضای مجازی به ترکیب افزوده شود.

تخصصی از اساتید و دانشجویان ذیل کارگروه تشکیل شود.^۳ لازم است استانداردهایی برای انتخاب نیروهای پایشگر تعریف شود. در این زمینه، متأهل بودن، دارای مدرک کارشناسی ارشد بودن و همچنین برخورداری از سلامت جسمی و روانی به نظر مهم می‌باشد. همچنین باید این گونه مشاغل دارای محدودیت زمانی باشد. کما اینکه در گوگل چنین رویه‌ای وجود دارد.

الگوی پالایش همگرای فرهنگی-ارتbatی

الگوی سوم و آخر سیاست‌گذاری پالایش فضای مجازی ناظر به فراسیاستی تحت عنوان «لزوم بازتعریف پالایش» است. در این بخش، ضمن بازتعریف پالایش از یک امر متمرکز، تک لایه و منفعل به یک امر غیر متمرکز، چندلایه و فعل، الگوی پالایش همگرای فرهنگی-ارتbatی یا به اختصار «پهفا» ارائه می‌شود:

شکل ۹. الگوی پالایش همگرای فرهنگی-ارتباطی (بهفا)

تبیین الگو

پیش از توضیح هر یک از سیاست‌های این الگو، باید گفت که در این الگو:

- به غیراز مجرای ارتباطی، عناصر دیگر ارتباطی نیز مهم هستند و نقش ایفاء می‌کنند.
- به غیراز حاکمیت، مردم نیز بازیگر پالایش هستند.
- به غیراز حالت سخت و صریح پالایش و ایجاد اختلال، حالت نرم و ضمنی مداخله در ارتباط نیز مدنظر است.

بر این اساس:

۱. در حوزه ارتباطگیران:

✓ **خودپالایشی^۱**: این اصطلاح که جعل این مقاله است و از جایی اخذ نشده است، مبتنی بر ادبیات خودکتری و خودیاری است. تعداد قابل توجهی از کدهای توصیفی مصاحبه‌ها (۲۳ مورد) و همچنین تجارب کشورهای دیگر نشان می‌دهد که این مقوله مهم است. خودپالایشی دلالت بر آن دارد که با ارتقای سواد فضای مجازی در افراد می‌توان این مهارت در آن‌ها به وجود آید که اولاً خود را در مواجهه با هر پیام مضر و نامناسبی قرار ندهند، ثانیاً در صورت مواجهه، آن را رمزگشایی نمایند، ثالثاً بر فرض مواجهه و رمزگشایی، آن را نپذیرند بلکه به شکل انتقادی با آن برخورد نمایند.

✓ **پالایش گروهی**: مصاحبه‌شوندگان بر پالایش گروهی یا همان خانوادگی تأکید فراوان داشتند. منظور از این نوع پالایش یا همان پالایش خانگی، سامانه‌ای است امکان نظارت و اعمال محدودیت را به والدین نسبت به مصرف اینترنتی کودک و نوجوان می‌دهد. متأسفانه هنوز این ظرفیت در کشور ما فعال نشده و علیرغم تأکید برخی اسناد سیاستی، هنوز نرم‌افزار بومی کارآمدی در این عرصه نداریم.

۲. در حوزه ارتباطگران:

در علت‌یابی عمیقی که برخی از مصاحبه‌شوندگان داشتند، علت‌العلل مسئله‌دار بودن پالایش را در ضعیف بودن بخش ایجابی سالم‌سازی فضای مجازی یعنی ضعف در تولید محتوای بومی و ارائه خدمات دانستند. بر اساس این استدلال، به دلیل آنکه نیازهای خبرسازی، سرگرمی و آموزش ارتباطگیران پاسخ درخور داده نمی‌شد، طبیعتاً ارتباطگیران جهت برآوردن نیازهای خود، به محتوا و سرویس خارجی مراجعه می‌کنند. از طرف دیگر، چون محتوا و سرویس خارجی الزاماً استانداردهای جمهوری اسلامی را رعایت نمی‌کند، پالایش می‌شود. در اینجاست که دائمًا سامانه پالایش با ارتباطگیران دچار اصطکاک می‌شود و نارضایتی آن‌ها را سبب می‌شود. اگر به شکلی عمیق و

1. Self-filtering.

دوراندیشانه، حوزه تولید محتوای بومی و ارائه خدمات داخلی دچار تحول شود، طبعتاً باز پالایش بسیار سبک خواهد شد و به شکل خود به خودی، پالایش از مرتبه دارای بالاترین اولویت به مرتبه دارای کمترین اولویت تنزل می‌یابد؛ بنابراین، رشد تولید محتوا و سرویس بومی (پالایش نرم) از طریق حمایت از ارتباط‌گران، سیاست غیرمستقیمی است که نوعی پالایش نرم و نه سخت را به همراه خواهد داشت.

۳. در حوزه پیام

یکی از اقداماتی که در اتحادیه اروپا نیز عملیاتی شده، سیاست «رتبه‌بندی»^۱ یا «برچسب‌گذاری^۲ محتوا» است. در چنین طرحی هر صفحه اینترنتی، برچسبی می‌خورد که نشان می‌دهد مطالب این صفحه برای چه گروه سنی‌ای مناسب است. اگر بنا باشد پالایش رده‌بندی طراحی و اجرا شود، عملاً امکان اجرای چنین طرحی نیز فراهم می‌شود؛ چرا که یکی از ملاک‌های رده‌بندی، سن خواهد بود. این کار ضمن آنکه به انتخاب و اختیار کاربران احترام می‌گذارد، از مواجهه ناخواسته کودکان و نوجوان با محتوای مضر نیز جلوگیری به عمل می‌آورد. در حالت آرمانی، لازم است این کار به شکل آنلاین و از طریق ماشین‌های هوشمند انجام شود. به نظر می‌رسد ظرفیت تحلیل پالایش هوشمند قابل استفاده در این بخش است.

۴. در حوزه مجراء:

✓ تسهیل دسترسی به محتوای مفید: باید فرایندها و سامانه‌هایی ایجاد شود که ارتباط‌گیران را به سوی محتوای مفید سوق دهد و نقش یک راهبر را برای آن‌ها داشته باشد. همان‌گونه که انسان در عالم فیزیکی نیاز به استاد دارد تا او را هدایت کند، در فضای مجازی نیز نیاز به استاد مجازی دارد. اگرچه رشد محتوا و سرویس بومی عملاً چنین نقشی را ایفا می‌کند، اما به طور خاص باید سامانه‌هایی باشد که چنین کارکردی را داشته باشند. به عنوان مثال موتورهای جستجوی بومی از مهم‌ترین عناصر این عرصه

1. Rating.

2. Labeling.

هستند. اینکه در اولویت‌بندی نمایش نتایج جستجو، مفید بودن مطلب را نیز در نظر

بگیریم، نوعی هدایت کاربران به سمت محتوای مفید تلقی می‌شود.

✓ تحقق نظام احراز هویت: آخرین پیشنهاد سیاستی این مقاله، تحقق و تقویت نظام

احراز هویت است. یکی از مصاحبه‌شوندگان از اصطلاح حریم شیشه‌ای استفاده کرده

بود تا نشان دهد که فضای مجازی با فراهم کردن امکان کترل کاربران و اشعار آن‌ها به

این امکان، می‌تواند روی عملکرد و خودکترلی آن‌ها اثر بگذارد. این‌که افراد بدانند در

صورت لزوم و طی یک شرایط مشخص قابل رصد و پایش هستند، تأثیر بهسزایی در

عملکرد آن‌ها خواهد داشت و بسیاری از اعمال مجرمانه را انجام نخواهند داد. این

مسئله به‌ویژه در حوزه ارتباط‌گران با توجه به تبعات اجتماعی عمل ارتباطی آن‌ها

همیت مضاعف دارد. به نظر می‌رسد با جهش کشور به سمت استفاده از نسخه ۶ آی

پی و فراهم شدن امکان اختصاص یک آی پی به هر کس، عملاً بستر فناوری چنین

سیاستی فراهم خواهد شد.

منابع

- استراس، آنسلم و کورین، جولیت (۱۳۸۵)، اصول روش تحقیق کیفی نظریه مبنایی؛ رویه‌ها و شیوه‌ها، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳)، لغت‌نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران.
- سورین، ورنر، تانکارد، جیمز (۱۳۸۶)، نظریه‌های ارتباطات، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- شکرخواه، یونس (۱۳۷۰)، واژه‌نامه پژوهش‌های ارتباطی و رسانه‌ای، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- عبدی جعفری، حسن و تسلیمی، محمدسعید و فقیهی، ابوالحسن و شیخزاده، محمد (۱۳۹۰)، «تحلیل مضمون و شبکه مضماین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم، صص ۱۵۱-۱۹۸.
- عمید، حسن (۱۳۸۹)، فرهنگ فارسی، تهران: اشجاع.
- فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۳۸۸)، فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی، دفتر ششم.
- فلیک، اووه (۱۳۹۱)، درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- ليندلوف، تامس و تیلور (۱۳۸۸)، برايان، روش‌های تحقیق کیفی در علوم ارتباطات، ترجمه عبدالله گیویان، تهران: همشهری.
- محترایانپور، مجید (۱۳۹۱)، طراحی مدل اجرای سیاست‌های فرهنگی مبتنی بر برنامه‌های توسعه کشور، رساله دکتری دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری.
- نصراللهی، محمدصادق (۱۳۹۴)، الگوی سیاست‌های فرهنگی-ارتباطی حاکم بر تنظیم مقررات شیوه پایش فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران، رساله دکتری دانشگاه امام صادق (ع)، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات.
- الوانی، سید مهدی و شریف‌زاده، فتاح (۱۳۸۶)، فرینه خط مشی گذاری عمومی، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- الوانی، سید مهدی (۱۳۸۰)، تصمیم‌گیری و تعیین خط مشی دولتی، تهران، سمت.
- وحید، مجید (۱۳۸۸)، سیاست گذاری عمومی، تهران: بنیاد حقوقی میزان.

- Deibert, Ronald J. (2008), "Black Code Redux: Censorship, Surveillance, and the Militarization of Cyberspace" in Megan Boler, Digital Media and Democracy; Tactics in Hard Times, London: The MIT Press.
- Dunn, William N. (2007), *Public Policy Analysis: An Introduction*, New Jersey: Pearson, 4th Ed.
- Greenfield, Paul & Rickwood, Peter & Tran, Huu Cuong (2001), *Effectiveness of Internet filtering Software Products*, CSIRO.
- Jones, Charles O. (1970), *An Introduction to the Study of Public Policy*, California: Wadsworth Publishing Company.
- Kraft, Michael E. & Furlong, Scott R. (2004), *public policy; politics, analysis and alternatives*, Washington D.C.: CQ Press.
- Mopris, William, (1982), *The American heritage dictionary of the English language*, Boston: American Heritage Publishing Co., Inc...
- Shafritz, Jay M. (2004), *The dictionary of public policy and administration*, Colorado: Westview.
- Stewart, Joseph Jr & Lester, James P. (2000), *Public Policy: An Evolutionary Approach*, Stamford: WadsWorth.
- Stewart, Joseph Jr. & Hedge, David M. & Lester, James P. (2008), *Public Policy: An Evolutionary Approach*, Boston: Thomson.
- Summers, Della (2008), *Longman dictionary of contemporary English*, Essex: Pearson.
- Wehmeier, sally (2005), *Oxford advanced learner's dictionary of current English*, Oxford: Oxford university press, 7th edition.